

แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ตของมหาวิทยาลัยรามคำแหง
สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ
Guidelines for Development of Teaching and Learning Management
By Using E-Learning Ramkhamhaeng University Campus in Honour of
His Majesty The King

ปิยวรรณ ศิริเดชขจร
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประเทศไทย

Piyavan Siridejkhajorn
E-mail: piyavan_9918@hotmail.com
Graduate school Ramkhamhaeng University Thailand

Received: April 2, 2020 / Revised: June 15, 2020 / Accepted: June 17, 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจและการสัมภาษณ์โดยมีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต (2) เพื่อศึกษาปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต (3) เพื่อเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จำแนกตามเพศ คณะ และสาขาวิทยบริการที่เรียน และ (4) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

คำสำคัญ: การเรียนการสอน; สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต

2. ปัญหาการดำเนินการจัดการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ตของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อยทุกด้าน

3. นักศึกษบัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ ที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่มีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินงานจัดการเรียนการสอนไม่แตกต่างกัน

4. นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติที่เรียนคณะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกัน แต่มีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

5. นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติที่เรียนสาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตร แตกต่างกัน และมีความคิดเห็นต่อปัญหา การดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

6. แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา (1) ด้านหลักสูตร ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรที่มีความหลากหลาย ทันสมัยเป็นสากล (2) ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอนระบบทางไกล ต้องมีความทันสมัยอยู่ในสภาพพร้อมใช้ มีเอกสารการสอนครบทุกวิชา (3) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน เน้นกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา (4) ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรมีการกำหนดเกณฑ์ที่ชัดเจนเป็นแบบแผน (5) ด้านวัสดุ-อุปกรณ์ ควรเพิ่มจุดการติดตั้งโทรทัศน์และควรติดตั้งอยู่ในจุดที่เหมาะสม ซ่อมแซม ปรับปรุงอุปกรณ์ให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งานอยู่เสมอ และ (6) ด้านเวลาควรมีการหยุดพักตามเวลาที่กำหนด

Abstract

The research had been applied both survey and qualitative methods; interview as finding tools. The objective in this survey research were (1) To investigate the use of electronic technology in teaching and learning of graduate students who took the educational courses outside the main classroom (E-learning) (2) To examine the problems that might be occurred while taking the E-learning by using online electronic technologies in the teaching and learning of graduate students (3) To compare the class managements of E-learning of graduate students (4) To explore the possibility ways to improve the classroom management for postgraduates who took the E-learning from other Ramkhamhaeng University campuses.

The results reveal as the follows:

1. The assessment of teaching and learning conditions are at a high level. When consider pairs of learning and teaching, it had been ranked at the high level in all aspects.
2. The study show that the number of problems in teaching and learning managements by using E-learning of Ramkhamhaeng University Chalermprakiet Academic Resources for graduate students are low in all aspects.
3. The graduate students of Ramkhamhaeng University Chalermprakiet Academic Resources have difference opinions in teaching and learning according to the gender differences, significantly at .05 level while there is no different opinion on teaching and learning of classroom managements.
4. The graduate students of regional centers Ramkhamhaeng university in different faculties have different point of views on the teaching and learning conditions as same as in the problems of the E-leaning managements, significantly at .05 level.
5. Graduate students who study at the different campuses have different perspectives on the teaching and learning conditions and the curriculums. As same as on the teaching and learning problems, statistically significant at .05 level.
6. There are 6 potential ways to enable the development in teaching and learning for graduate students: (1) Improve and provide more courses to study (2) The system of E-learning should always be up to date and well-prepared (3) There should be more class acitivites in order to increase and improve the interactions between teachers and students (4) The assessment should be based on the set of practical criterias (5) The essential equipments in learning such as TVs should be set up in appropriate spots and also conduct a regular maintenance. And (6) should strictly provide a specific break time.

Keywords: Teaching and learning; E-learning

บทนำ

มหาวิทยาลัยรามคำแหง (2549) เป็นมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งจัดการเรียนการสอนทางไกลในระยะเริ่มต้นใช้ผ่านดาวเทียม (video conference) โดยเปิดหลักสูตรบัณฑิตภาคพิเศษในส่วนภูมิภาค ศึกษานอกเวลาราชการ ณ สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ และวิทยาเขตบางนาให้แก่บุคลากรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ตั้งแต่ปีการศึกษา 2538 เป็นต้นมา ปัจจุบันมหาวิทยาลัยรามคำแหง

จัดการเรียนการสอนบรรยายทางไกลโดยผ่านอินเทอร์เน็ตในการส่งสัญญาณผ่านไฟเบอร์ออฟติกซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่มีเสถียรภาพในการส่งสัญญาณค่อนข้างสูง การสอนผ่านอินเทอร์เน็ตโดยนักศึกษาที่เรียนอยู่ในห้องเรียนสามารถสอบถาม มีปฏิสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอน ผ่านระบบโทรศัพท์ และโทรสาร ใช้ตำราเอกสารสรุป คำบรรยาย และเทปคำบรรยาย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพและปัญหาในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต เพื่อหาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ตของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติให้มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามความคาดหวังของผู้เรียนให้มากที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ
2. เพื่อศึกษาปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ
3. เพื่อเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติจำแนกตาม เพศ คณะ และสาขาวิทยบริการที่เรียน
4. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ

การทบทวนวรรณกรรม

ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินงานในสถาบันอุดมศึกษาเพื่อให้นักศึกษาได้รับความรู้ได้มีการพัฒนาตนเองและฝึกประสบการณ์ด้านต่าง ๆ อย่างมีคุณภาพ มีนัยการศึกษาให้ความหมายการจัดการเรียนการสอนไว้หลายท่าน ดังนี้ วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2543, หน้า 10) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการดำเนินการด้านการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาเพื่อให้เกิดผลที่เป้าหมายคือ ผู้เรียนซึ่งมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน การประเมินผล เป็นต้น

จุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษา

ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ (2554, หน้า 2-4) ได้อธิบายถึงจุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษาไว้ว่า มหาวิทยาลัย หรือ University รวมถึงสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ นั้นจุดหมายเด่น ๆ ได้แก่ การสร้างความรู้ จุดมุ่งหมายนี้ถือได้ว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการอุดมศึกษา เพราะการศึกษาในระดับนี้เป็นการศึกษาสำหรับคนที่กำลังจะเป็นผู้ใหญ่หรือเป็นผู้ใหญ่แล้ว ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีความรู้เป็นพื้นฐานที่สำคัญเพราะผู้ที่จบการศึกษาแล้วออกไปเป็นผู้ใหญ่นั้นจะต้องมีความรู้ที่ลึกซึ้ง เข้มข้น และจริงจังพอ เพื่อจะได้นำไปใช้ประกอบอาชีพ ในชีวิตประจำวัน หากสถาบันอุดมศึกษาไม่พัฒนาความรู้ขึ้นมาแล้วผู้เรียนก็จะไม่มีสาระพอที่จะนำไปใช้ในอาชีพได้

การสื่อสารทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2536, หน้า 200) การศึกษาทางไกลเป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้หรือการเรียนการสอนหรือวิธีการจัดการศึกษาที่ใช้สื่อเป็นตัวกลางในการส่งผ่านความรู้หรือประสบการณ์มากกว่าการเรียนการสอนแบบในชั้นเรียน ซึ่งผู้เรียนจะเรียนกับครูประจำ ในปัจจุบันสามารถแบ่งรูปแบบของการศึกษาทางไกลได้ 3 รูปแบบ ดังนี้ 1) การจัดรูปแบบการศึกษาทางไกลโดยยึดผู้เรียน 2) การจัดรูปแบบการศึกษาทางไกลโดยยึดระบบการถ่ายทอด 3) การจัดรูปแบบการศึกษาทางไกลโดยยึดโครงสร้างสื่อการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยแบบผสมผสานการวิจัยเชิงสำรวจและการสัมภาษณ์ อาจารย์และนักศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ (1) อาจารย์ผู้สอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาบริหารธุรกิจ และรัฐศาสตร์ สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ และ (2) นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาปีที่ 2 สาขาบริหารธุรกิจ และรัฐศาสตร์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 จำนวน 2,074 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ (1) อาจารย์ผู้สอนระดับบัณฑิตศึกษาที่เดินทางไปสอนที่สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ ใน 6 เครื่องข่าย เครื่องข่ายละ 1 คน โดยเป็นอาจารย์ผู้สอนสาขาบริหารธุรกิจ และสาขารัฐศาสตร์ รวม 6 คนโดยวิธีแบบเจาะจง และ (2) นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาปีที่ 2 สาขาบริหารธุรกิจและรัฐศาสตร์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ ที่กำลังศึกษาในสาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติที่มีจำนวนนักศึกษาลงทะเบียนมากที่สุดในแต่ละเครือข่าย ซึ่งมีทั้งหมดจำนวน 6 เครื่องข่าย โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Determination a Sample Size (Taro Yamane', 1973 อ้างถึงใน สุวิมล ติรกานันท์, 2549) ที่ขนาดประชากรเท่ากับ 2,074 คน จะได้กลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ 336 คน ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.89

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากนักศึกษาและแบบสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอน และการเก็บข้อมูล โดยทำหนังสือขอความร่วมมือไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ภายในมหาวิทยาลัยรามคำแหง และผู้วิจัยเดินทางไปเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนด้วยตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

วิเคราะห์สถานภาพส่วนบุคคลโดยการหาค่าความถี่ (frequency) และค่าร้อยละ (percentage) วิเคราะห์ระดับสภาพการดำเนินการและปัญหาการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยการหาค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ คณะ และสาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติที่เรียน กับสภาพการดำเนินงานและปัญหาในกรณี 2 คู่ โดยการหาค่า t-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยตามลำดับ ดังนี้ ด้านหลักสูตร ด้านการวัดผล ประเมินผล ด้านเวลา และด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

2. ผลการวิเคราะห์ปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ พบว่า นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติมีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อยทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยตามลำดับ ดังนี้ ด้านหลักสูตร ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอนระบบสื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการวัดผลประเมินผล ด้านวัสดุ-อุปกรณ์ และด้านเวลา

3. ผลการเปรียบเทียบสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติจำแนกตามเพศ คณะ และสาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติที่เรียน

3.1 นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ ที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตร และด้านการวัดผล ประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.2 นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ ที่เรียนคณะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.3 นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ

ที่เรียนสาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ด้านหลักสูตร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ผลการเปรียบเทียบปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติจำแนกตาม เพศ คณะ และสาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติที่เรียน พบว่า

4.1 นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติที่มี เพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการ จัดการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

4.2 นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ ที่เรียนคณะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวม และรายด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอนระบบสื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ด้านวัสดุ-อุปกรณ์ และด้านเวลา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.3 นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ ที่เรียนสาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวม และ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านวัสดุ-อุปกรณ์ และด้านเวลา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

5. แนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนและความคิดเห็นของนักศึกษาของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้สื่อทางไกลผ่าน อินเทอร์เน็ต ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

5.1 ด้านหลักสูตร ควรมีการปรับให้มีหลักสูตรที่หลากหลายโดยเน้น แนวคิด ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อ เท่าทันความเปลี่ยนแปลง ออกนอกรูปแบบ ไม่ยึดติดกับองค์ความรู้เก่า และมีการปรับปรุงอยู่เสมอให้เหมาะสม กับผู้เรียน

5.2 ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอนระบบทางไกล ควรใช้ระบบโทรทัศน์ และเป็นการ จัดระบบ เครือข่ายโทรทัศน์ ของมหาวิทยาลัยรามคำแหงโดยตรง เอกสารการเรียนการสอน และหนังสือเรียนควรมี ให้ให้นักศึกษาทุกวิชา และควรพิมพ์เป็นเอกสาร พร้อมจัดส่งล่วงหน้าก่อนมีการเรียนการสอน

5.3 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรมีกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนมากขึ้น และมีการจัดกิจกรรมใน ระหว่างการเรียนการสอน โดยสาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ แต่ละภาค รวมตัวกันจัดกิจกรรมไปศึกษาดูงาน ของแต่ละภาค หรือข้ามภาค เช่น นักศึกษาที่เรียนในสาขาวิทยบริการภาคเหนือไปดูงานที่ภาคใต้ เป็นต้น

5.4 ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรมีการทำทดสอบก่อนการเรียนการสอน เพื่อวัดความเข้าใจ ของนักศึกษาก่อนที่จะทำการเรียนการสอน และทดสอบ หลังจากเรียนจบวิชานั้น ๆ ควรมีการกำหนดเกณฑ์

ในการประเมินผลที่ชัดเจน และมีการเฉลยข้อสอบในห้องเรียนหลังทำการทดสอบ ควรกำหนดวันประกาศผลสอบที่แน่นอน

5.5 ด้านวัสดุ-อุปกรณ์ ควรเพิ่มจุดการติดตั้งโทรทัศน์ ให้เหมาะสม อยู่ในระดับสายตา มีการซ่อมแซม ปรับปรุงอุปกรณ์ให้ใช้งานได้ดียิ่งขึ้น อุปกรณ์ต้องทันสมัย และควรจัดให้มีคอมพิวเตอร์ และปริ้นเตอร์ เพื่อใช้สำหรับพิมพ์งานสำหรับนักศึกษาโดยเฉพาะและให้มีจำนวนที่เพียงพอ

5.6 ด้านเวลาควรมีการพักหยุดตามเวลาที่กำหนดและควรอนุญาตให้นักศึกษาลากิจ ลาป่วยได้ ถ้ามีเหตุผลอันสมควร และเขียนใบลาล่วงหน้า อย่างน้อย 3 วัน โดยมีใบรับรองแพทย์ โดยไม่มีผลกระทบต่อการเรียนและเวลาเรียน

5.7 ด้านอื่น ๆ ควรติดป้ายชื่อนักศึกษาบนโต๊ะนักศึกษาทุกคน นักศึกษาทุกคนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา และอาจารย์ควรพูดจาสุภาพกับนักศึกษา

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา เรื่อง แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ มีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณา เป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านการวัดผลประเมินผล และด้านเวลา และด้านกิจกรรมการเรียนการสอน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมบูรณ์ ลิขิตยั้งวรา และ สุมาลี สังข์ศรี (2556) ที่ศึกษาและพบว่า ความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาทางไกลในรายวิชาสุขภาพและนันทนาการเพื่อคุณภาพชีวิต ทุกด้านอยู่ในระดับมาก

1.1 ด้านหลักสูตร เป็นด้านที่นักศึกษามีความคิดเห็นว่ามีสภาพการดำเนินการอยู่ในระดับมาก และมีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ด้านหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ามหาวิทยาลัยรามคำแหงมีการปรับหลักสูตรทุก 5 ปี และมีการปฏิบัติตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2557 มีผู้ประเมินคุณภาพเข้ามตรตรวจสอบหลักสูตร ในเรื่อง คุณวุฒิ และคุณสมบัติของอาจารย์ต่าง ๆ เช่น อาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และคุณสมบัติของอาจารย์ผู้สอน เป็นต้น (คณะอนุกรรมการพัฒนาการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา, 2560)

1.2 ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอนระบบสื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติมีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีความคิดเห็นต่อปัญหา การดำเนินการจัดการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอนระบบสื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต โดยภาพรวม อยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้อาจเป็น

เพราะว่ามหาวิทยาลัยมีการเตรียมความพร้อมในการเปิดการเรียน การสอนที่สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ เป็นอย่างดี เป็นไปตามกรอบของมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2557 ว่าด้วย ความพร้อมของสิ่ง สนับสนุนการเรียนการสอนซึ่งมีหลายประการ ได้แก่ ความพร้อมทางกายภาพ เช่นห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ที่พักของนักศึกษา ฯลฯ และความพร้อมของอุปกรณ์ เทคโนโลยี และสิ่งอำนวยความสะดวกหรือทรัพยากร ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน ห้องสมุด หนังสือ ตำรา สิ่งพิมพ์วารสาร ฐานข้อมูลเพื่อ การสืบค้น แหล่งเรียนรู้ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ สิ่งสนับสนุนเหล่านี้ ต้องมีปริมาณเพียงพอ และมีคุณภาพ พร้อมใช้งาน ทันสมัย โดยพิจารณาการดำเนินการปรับปรุงพัฒนาจากผลการประเมินความพึงพอใจของ นักศึกษาและอาจารย์ (ตัวบ่งชี้ที่ 6.1 สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมบูรณ์ ลิขิตยั้งวรา และสุมาลี สังข์ศรี (2556) กล่าวว่า ด้านสื่อการเรียน การศึกษาทางไกลเป็น การศึกษาที่ผู้สอนและผู้เรียน ไม่อยู่ในที่เดียวกัน การสอนจึงเน้นไปที่การใช้สื่อการสอนต่าง ๆ เป็นหลัก โดยสื่อที่ใช้ควรมีหลายรูปแบบ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ดังนั้นสื่อสำคัญที่ควรคำนึงถึงคือการเลือกใช้สื่อให้มีความเหมาะสม

1.3 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ มีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรม การเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและมีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า อาจารย์ผู้สอนมีการ ออกแบบการเรียนการสอนโดยเน้นให้นักศึกษามีส่วนร่วมในระหว่างมีการเรียนการสอน เช่น อภิปราย ถาม ตอบระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา หรือนักศึกษากับนักศึกษาได้ร่วมแสดงความคิดเห็นจากต่างสาขาวิทยบริการ ต่าง ๆ ร่วมกัน เพื่อให้มีการปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้สอนกับนักศึกษา หรือระหว่าง นักศึกษากับนักศึกษาด้วยกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2544) ซึ่งกล่าวถึง การสอนโดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner - centered method) เป็นวิธีการสอนสมัยใหม่ที่คำนึงถึง ภูมิหลัง และความต้องการของนักศึกษาแต่ละคนเป็นหลัก ในการดำเนินการสอนในชั้นเรียน อาจารย์ผู้สอน อยู่ในฐานะเป็นเพียงผู้ชี้แนะ ควบคุม เป็นที่ปรึกษา และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตมี พรตเจริญ (2544) ที่ศึกษาปัญหาในการใช้ระบบการเรียนการสอนทางไกล ของอาจารย์มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการ เฉลิมพระเกียรติ ผลการวิจัยพบว่า (1) ปัญหาด้านการจัดการใช้สื่อการสอนผ่านระบบทางไกล ปัญหาด้ว การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอน และปัญหาด้านบรรยากาศการเรียนการสอน อยู่ในระดับน้อย แต่ในข้อที่นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษามีความ คิดเห็นในเรื่องอาจารย์ผู้ช่วยสอน มีความสามารถในด้านการแก้ปัญหาเมื่อสัญญาณขัดข้องมีระดับน้อยที่สุด

1.4 ด้านการวัดผลและประเมินผลพบว่า นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติมีความคิดเห็นต่อความสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการ จัดการเรียน การสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ

มหาวิทยาลัยมีข้อบังคับมหาวิทยาลัยรามคำแหง ว่าด้วยการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง (2557) ว่าด้วยหลักเกณฑ์การวัดและประเมินผล โดยกำหนด หลักเกณฑ์รูปแบบการวัดและการประเมินผล พร้อมทั้งวิธีการประเมินผลที่ชัดเจน ตามหลักของประกันคุณภาพ และสอดคล้องกับผลจากการสัมภาษณ์ของอาจารย์ผู้สอนที่มีการทำ เพื่อวัดความเข้าใจของนักศึกษา ก่อนศึกษา และภายหลังการศึกษา มีการกำหนดเกณฑ์ที่ชัดเจนเป็นแบบแผนให้สามารถตรวจสอบ วัดผล และประเมินผลได้ เป็นไปตามแนวคิดของ ไพศาล หรรษาณิชย์กิจ และนราภรณ์ สิบหมื่นเปี่ยม (2547) ที่กล่าวว่า การวัดและการประเมินผลการศึกษา ควรคำนึงถึง (1) ความถูกต้อง (2) ความชัดเจน (3) ความยุติธรรม การประเมินผลควรแสดงให้เห็นถึงความยุติธรรมสำหรับผู้เรียนทุกคน (4) ความสมบูรณ์ครบถ้วน และ (5) การประเมินที่ศนคติและค่านิยม ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้การให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพของผู้เรียน อาจสังเกตได้จากพฤติกรรมของผู้เรียนและทัศนคติของผู้เรียน

1.5 ด้านวัสดุ-อุปกรณ์ พบว่า นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติมีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ด้านวัสดุ-อุปกรณ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สำหรับการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ นั้นมีทั้งการใช้อุปกรณ์ประเภทใดประเภทหนึ่งเพียงอย่างเดียว หรืออาจใช้สื่อหลายๆ ประเภทผสมผสานกัน สอดคล้องกับ วีระ ไทยพานิช และสุพรรณพรพรรณ ต้นดีพลาผล (2546) ที่ได้กล่าวว่ามหาวิทยาลัยรามคำแหงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญจึงมีการเตรียมความพร้อมของวัสดุ อุปกรณ์ไว้สำหรับการเรียนการสอนทางไกลให้เพียงพอและพร้อมใช้อุปกรณ์ตลอดเวลา

1.6 ด้านเวลา พบว่า นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติมีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ด้านเวลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ด้านเวลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย

2. ผลการเปรียบเทียบสภาพ และปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ตอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติจำแนกตาม เพศ คณะ และสาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติที่เรียน

2.1 นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันไป ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ Cook (1985) ที่กล่าวว่า บทบาททางเพศเป็นสิ่งที่สังคมกำหนดขึ้น และคาดหวังว่าหญิงและชายจะต้องมีความแตกต่างกันในเรื่องบุคลิกภาพ ค่านิยม ความชอบ ความสามารถ และพฤติกรรมเป็นต้น ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่นักศึกษาที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกัน แต่นักศึกษามีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกันไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

2.2 นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติที่เรียนคณะต่างกันมีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนไม่แตกต่างกัน แต่มีความ

คิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวม และรายด้าน แตกต่างกัน สอดคล้องกับ ปัทมา คุณานันท์ (2545) ที่ศึกษาเรื่อง การใช้ระบบการสื่อสารสองทางเพื่อการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ในระดับปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง พบว่า นักศึกษาในระดับปริญญาโทที่ศึกษาในหลักสูตรต่างกั นมีความพอใจต่อการใช้ระบบการสื่อสารสองทางเพื่อการศึกษาทางไกลแตกต่างกัน

2.3 นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ ที่เรียนสาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน และมีความคิดเห็นต่อปัญหาการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวม และรายด้าน แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สภาพภูมิศาสตร์และสภาพภูมิอากาศของแต่ละภาคที่สาขาวิทยบริการ เฉลิมพระเกียรตินั้น ๆ ตั้งอยู่มีความแตกต่างกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Holmberg (1995) และ Wedemeyer (1981) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากกิจกรรมที่ผู้เรียนดำเนินการ ปฏิบัติในสถานที่ และเวลา ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากสภาพของโรงเรียน ผู้เรียน อาจได้รับ คำแนะนำจากครูผู้สอน แต่ไม่ใช่ฟังพาคู

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลไปใช้

- 1.1 ควรพัฒนาและผลิตสื่อการเรียนการสอนให้ทันเวลา และเหมาะสมกับเนื้อหาของแต่ละ รายวิชา
- 1.2 ควรจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา และนักศึกษากับนักศึกษา ให้มากขึ้น
- 1.3 ควรให้ความสำคัญกับเครื่องสำรองไฟฟ้าของแต่ละสาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ เพราะเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยรามคำแหง
- 1.4 ควรมีการกำหนดวันประกาศผลของการประเมินผลสอบที่แน่นอน
- 1.5 ควรมีการอบรมอาจารย์ผู้ช่วยประสานงานที่จะไปประสานงานที่สาขาวิทยบริการเฉลิม พระเกียรติ ก่อนส่งไปปฏิบัติหน้าที่ในฐานะอาจารย์ผู้ช่วยประสานงาน
- 1.6 อาจารย์ผู้สอนควรประสานงานกับอาจารย์ผู้ช่วยประสานงานก่อนมีการเรียนการสอนว่าควร ปฏิบัติอย่างไรในกรณีสัญญาณขัดข้อง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรศึกษาการพัฒนาารูปแบบการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาโดยใช้ สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ตของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ
- 2.2 ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้สื่อทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ตของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ

เอกสารอ้างอิง

- คณะอนุกรรมการพัฒนาการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา. (2560). *คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2557*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2536). *การศึกษาทางไกลกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในประมวลสาระชุดวิชาเทคโนโลยีและการสื่อสารการศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (หน่วยที่12 หน้า 191-237)*. นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ปัทมา คุณานันท์. (2545). *การใช้ระบบการสื่อสารสองทางเพื่อการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยรามคำแหง*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ สินลารัตน์. (2554). *หลักและเทคนิคการสอนระดับอุดมศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ไพศาล หรพานิชกิจ และนราภรณ์ สิบหมื่นเปี่ยม. (2547). *แนวทางการจัดหลักสูตรวิชาพลศึกษาและสุขศึกษา ประเทศออสเตรเลีย : เอกสารแปลและเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2549). *มหาวิทยาลัยรามคำแหง 35 ปี*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2557). *คู่มือนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. (2543). *ลักษณะทางธรรมชาติของผู้เรียนอุดมศึกษาการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ภาควิชาอุดมศึกษาคณะครุศาสตร์.
- วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. (2544). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนทางการอุดมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ภาควิชาอุดมศึกษาคณะครุศาสตร์.
- วีระ ไทยพานิช และสุพรรณพรพรรณ ตันติพิลา. (2546). *เทคโนโลยีกับการศึกษาร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- รัศมี พรตเจริญ. (2544). *การศึกษาปัญหาในการใช้ระบบการเรียนการสอนทางไกล ของอาจารย์มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมบุญรณ์ ลิขิตยงวรา และสุมาลี สังข์ศรี. (2556). *การพัฒนารูปแบบการศึกษาทางไกลสำหรับ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ*. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 5(2), 309-320.
- สุวิมล ตีรگانันท์. (2549). *การใช้สถิติในงานวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุงใหม่). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Cook, E. P. (1985). *Psychological Androgyny*. New York: Pergamon press.
- Homberg, B. (1995). *Theory and Practice of Distance Education*. London: Rutledge Press.
- Wedemeyer, C. A. (1981). *Learning at the Back Door: Reflections on non-traditional learning in the lifespan*. Madison, WI: University of Wisconsin Press.